

*Михайло Бурдін
Ігор Невзоров*

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ СТОСОВНО ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Торкаючись проблеми протидії насильству стосовно людей похилого віку, слід вказати про те, що громадяни похилого віку користуються всіма соціально-економічними і особистими правами і свободами, закріпленими Конституцією України, іншими законодавчими актами. Дискримінація громадян похилого віку в галузі праці, охорони здоров'я, соціального забезпечення, користування житлом та в інших сферах забороняється, а посадові особи, які порушують ці гарантії, притягаються до відповідальності згідно з чинним законодавством (ст. 2 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16.12.1993 № 3721-ХІІ) [1].

Поруч із цим слід приєднатися до думки англійської дослідниці Бріджет Сліп, котра вказує на те, що люди похилого віку мають бути невід'ємною частиною дискусії про права людини [2]. Саме літні люди в будь-якому суспільстві, незалежно від соціальної спрямованості, устрою й панівної ідеології держави, були й залишаються однією з найуразливіших категорій населення, а отже, об'єктом дискримінаційних виявів та злочинних посягань як з боку близьких, так і сторонніх осіб [3, с. 223].

Своєю чергою, насильство – це будь-які цілеспрямовані дії, що обмежують особисту свободу індивіду або спричиняють людині фізичних або психологічних втрат, виходять за межі соціальних принципів взаємовідносин [4, с. 69]. Традиційно виокремлюються наступні форми насильства відносно людей похилого віку:

- фізичне насильство, пов'язане із спричиненням болю, нанесенням увіч, використанням фізичної сили, в т.ч. обмеження свободи

руху, для чого також можуть бути використані медикаментозні засоби, неповноцінне або неадекватне харчування;

- психологічне або емоційно жорстоке поводження, котре призводить до психологічних страждань;

- фінансове та матеріальне насильство, котре розуміється як незаконна або недоречна експлуатація або використання збережень або майна людей похилого віку;

- відсутність догляду – відмова чи нездатність здійснювати догляд за людиною похилого віку, що може поєднуватися із навмисним жорстоким поводженням з метою спричинення фізичних чи емоційних страждань. На це можуть вказувати, зокрема, невідповідність сезону одягу чи взуття, відсутність необхідних технічних засобів реабілітації: окулярів, лікарських засобів тощо.

Окремо необхідно наголосити на тому, що передумовою насильства щодо людей похилого віку є критична залежність, соціальна вразливість, обумовлені когнітивними та фізичними вадами, які згодом у них розвиваються.

Водночас, варто зазначити про те, що існують різні точки зору щодо змістовного наповнення поняття «протидія насильству відносно людей похилого віку», адже погане ставлення до літньої особи в різних культурах, правових традиціях, етнічних та релігійних практиках має неоднаковий вимір. Наприклад, у Норвегії «погане ставлення до літньої людини» включає суперечки у родині, у Франції – «моральну жорстокість». Визначення Всесвітньої організації охорони здоров'я може бути загальною платформою для формулювання відповідної дефінітивної бази. Згідно з ним, погане поводження з людьми похилого віку – це вчинення будь-яких разових або повторюваних актів або відсутність належних дій в межах певного середовища, де передбачається наявність довірчих стосунків, що спричиняє шкоду особі похилого віку або викликає в неї стрес [5].

Як правило, насильство щодо літніх людей, походить від:

1) осіб, котрі здійснюють догляд (родичів, медичних працівників, третіх осіб, з якими особа похилого віку уклала договір довільного утримання);

2) людей, які спільно мешкають з особами похилого віку, мають психічні вади – депресії, алкогольну або наркотичну залежність;

3) особи, які перебувають у фінансовій або емоційній залежності від людини похилого віку;

4) треті особи, котрі мають чи раніше мали конфліктні взаємовідносини з літньою особою.

Можливими злочинами, пов'язаними із насильством щодо людей похилого віку, за які встановлена кримінальна відповідальність за Кримінальним кодексом України можуть бути умисне вбивство, в т.ч. вчинене з особливою жорстокістю або з корисливих чи хуліганських мотивів (ст. 115), вбивство через необережність (ст. 119), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122), умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання (ст. 123), умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125), побої і мордування (ст. 126), домашнє насильство (ст. 126-1), катування (ст. 127), залишення у небезпеці (ст. 135), ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139), порушення прав пацієнта (ст. 141), незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142), незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги (ст. 151), ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків (ст. 165), порушення недоторканності приватного життя (ст. 182), шахрайство (ст. 190), заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192).

Як свідчать міжнародні дослідження, що стосуються проблеми насильства щодо осіб похилого віку, літні жінки найбільш частіше піддаються насильству. Нещодавні дослідження з цього приводу, проведені у Португалії, Бельгії, Фінляндії, Литві, Австрії за участі 2880 жінок віком від 60 до 97 років, вказують що майже третина з них зіштовхнулася з тією чи іншою формою насильства [6].

В Україні на державному рівні в межах статистичної інформації про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності, розміщені на офіційному сайті Генеральної прокуратури України, не має окремих відомостей про злочини, вчинені щодо літніх осіб. Тому одним із актуальних питань протидії насильству в Україні відносно людей похилого віку є визначення істинних масштабів злочинності щодо них, тим більш, що злочини щодо осіб похилого віку мають високий ступінь латентності, створюючи оманливу уяву про незначну їх кількість.

Не менш значущим є питання щодо створення в Україні системи спеціалізованих інституцій із захисту осіб похилого віку в межах загальної протидії насильству, адже однією з суттєвих причин віктимності літніх людей може бути їх відчуття самотності, яке викликає стрес і провокує психологічні розлади, серед них і депресію [3, с. 227]. В цьому зв'язку доречно звернути увагу на зарубіжний досвід у вказаній сфері. Наприклад, у США в межах Департаменту охорони здоров'я створено Управління з питань старіння (Administration on Aging), до числа завдань якого належить здійснення соціального забезпечення осіб похилого віку. Крім того у США функціонує Національний центр з протидії жорсткому поводженню з людьми похилого віку (National Center on Elder Abuse). В контексті взаємодії інститутів громадянського суспільства та держави у сфері протидії насильству щодо осіб похилого віку, діє низка некомерційних організацій, таких, як Національний комітет із запобігання жорсткому поводженню з людьми похилого віку (NCPEA). В ЄС, починаючи з 2001 року, в межах AGE Platform Europe діє 165 некомерційних організацій, котрі захищають інтереси літніх людей у різних соціальних сферах.

Й, нарешті, найважливішим є питання щодо профілактики злочинів стосовно осіб похилого віку. В цьому зв'язку слід погодитися з думкою І. Мірошниченко про те, що вона має включати такі заходи, як:

- виявлення спеціально уповноваженими органами державної влади потенційних жертв такої категорії злочинів (так звані «групи ризику»);
- стимулювання своєчасного інформування (випадковими свідками, сусідами, близькими родичами) відповідних органів про факти жорсткого поводження;
- періодичне відвідування представниками правоохоронних органів, соціальних служб, громадських організацій помешкань літніх осіб, які належать до «груп ризику»;
- формування потенційними потерпілими груп взаємодопомоги;
- обладнання відповідних житлових приміщень (притулків) для безпечного тимчасового перебування [3, с. 228].

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16.12.1993 № 3721-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12> (Дата звернення: 10.11.2019).
2. Слип Б. Мы тоже имеем право. Что говорят женщины про права на недискриминацию и равенство, на свободу от насилия, жестокого обращения и пренебрежения. URL: <https://social.un.org/ageing-working-group/documents/eighth/Entitledsamerghts-Russian.pdf> (Дата обращения: 10.11.2019).
3. Мірошниченко І. Запобігання злочинам стосовно літніх людей у сім'ї. Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. 2013. № 3. С. 223-229.
4. Земба Б., Пітинський А. Домашнє насильство – проблема виховання і соціуму. Проблеми сучасної психології. 2016. Вип. 31. С. 67-79.
5. Плохое обращение с пожилыми людьми: Аналитическая записка ЕЭК ООН № 14 по вопросам старения. Октябрь 2013 г. URL: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Policy_briefs/Russian/ECE-WG.1-19-R.pdf (Дата обращения: 10.11.2019).
6. Ткачева О., Рунихина Н., З. Кекелидзе, Ю. Котовская и др. Методические рекомендации по предупреждению жестокого обращения с пожилыми людьми в учреждениях здравоохранения. http://vokgvv.oblzdrav.ru/docs/news/151217/gestokoe_obraschenie_2017.pdf (Дата обращения: 10.11.2019).